

કૃપણશા અને પ્રપંચીદ્વિજ.

રચનાર.

ભટ કાનજી માધવજી, રંધોળા.

સુધારી છપાવનાર.

ત્રવાડી આત્મારામ નારણજી,

ભાવનગર.

અમદાવાદ મધ્યે.

મામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રીં એન્ડ નં.

એ. ફં "લિમિટેડ" ના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૩૮.

સને ૧૮૮૨.

કિંમત ૩ આના.

કૃપણશા અને પ્રપંચીદ્વિજ.

રચનાર.

ભટ કાનજી માધવજી. રંધોળા.

સુધારી છપાવનાર.

ત્રવાળી આત્મારામ નારણજી,

ભાવનગર.

અમદાવાદ મધ્યે.

મામાની હવેલીમાં પુનાઈડ પ્રીં એન્ડ નં

એ. કં. “લિમિટેડ” ના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૩૮.

સને ૧૮૮૨.

કિંમત ૩ આના.

ક્રપણશા અને પ્રપંચી દ્વિજ.

—ૐૐૐૐૐૐ—

પાત્ર.

કૃપાલુશા	એક સોભી વાણીઆ.	
ભોળીઆઈ	તેની સ્ત્રી.	
શામલ	તેનો દીકરો.	
પ્રપંચીદ્વિજ	એક આદમી.	
ભટ્ટાણી	તેનો સ્ત્રી.	
ભાડુભટ	તેનો દિકરો.	
આદરખાં	એક સિપાઈ.	
મોદકાનંદ	}	}	
પુડથલભટ			પ્રપંચી દ્વિજના સાતિલા.
ખોખભોપંડથો			
ભુક્તાનંદ			
કુકાનદાર, ખોજ આદમી અને વાણીઆઓ વિગરે.						

૧૬૭૨

કપણશા અને પ્રપંચી દ્વિજ.

—❧❧❧❧❧❧❧❧—

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ — કૃષણશાનું ઘર.

કૃષણશા, ભોળીબાઈ, પ્રપંચીદ્વિજ અને શામળ.

ભોળીબાઈ—પ્રાણનાથ, આજે આપણા ઘરમાં બીલકુલ જીવાર નથી અને બીજું કશું અનાજ પણ નથી. આજ રોજે વાળુ વાસ્તે ઘેશ રાંધવી જોઈએ તે છે નહીં. ત્યારે હવે શી રીતે કરવું ?

કૃષણશા.—આજનો દહાડો વાળુ વિના ચલાવી લઈએ, કારણ કે આજે મને બીલકુલ નવરાશ નથી. કાલે હું જીવાર લેતો આવીશ. તેના રોટલા કરી આપણે કાલે ખાશું. કદાપી એક ટંક જમ્યા વિના ચલાવી લઈએ તો ક્યાં મરી જઈએછીએ ?

ભોળીબાઈ—નવરાશ ન હોય તો આપણા પડોસમાં પેલા ધર્મચંદ શેઠની દુકાન છે ત્યાંથી ચોખા લાવોને રાંધુ તો કેમ વાર ?

કૃષણશા—અરે રાંડ. ચોખા ખાઈને ક્યાં રહીએ ? આપણે તો સારા પ્રતાપ જીવાર માવડીના. એક ટંક ખાધા વિના ચલાવોએ છીએ અને પૈસા ખચાચાનું કરી

એહીએ ત્યારે ઉલટા ચોખામાં ચારગણા પૈસા ખર્ચવા ઉભી થાયછે. તારી જેવો તે કોઈ મૂર્ખો હોય ? એમ કહેતી નથી કે આજનો દિવસ ખાધા વિના ચલાવી લેઈશું.

ભોળીબાઈ—સર્વ શક્તિમાન પરમેશ્વરે આપણા ઉપર ત્યા લાવી ઘણી લક્ષ્મિ આપી છે, વળી તમે અહિંના રા. ન્ય મોદીખાનાના ઉપરી છો. જેથી દરમાસ પગારની સારી રકમ મળે છે. તો પણ તમે ખાવા, પીવા અને પેહેરવાની ખાખતમાં કંજુસાઈ વાપરો છો. ધાંઓના સરખાં મેજાં લુગડાં, પગમાં પેહેરવાના જોડા રાખવાનું નેમ, ખોરી જીવાર શિવાય બીજા અનાજનાં તો રૂપાંતમાં પણ દર્શન નહીં. જીવારના ભેડકામાં ખોરા તેલનું ટીપુ નાંખવું. અરે ! આ દ્રવ્યથી તો નિર્ધન સારાં.

કપણશા—ત્યારે હવે નિર્ધનને પરણો. રાંડને એક દીવમ બુખી રહેવું પડેછે, તેટલામાં કેટલું કરેછે ? આ જોતાં તો જણાય છે કે કદાપી દુકાળ પડ્યો હોય તો મને આખો ને આખો ખાઈ જાય. અરે રાંડ. તુંજ ભાગ્યશાળી કે તને જીવાર ખાવા મળે છે, પણ જે જીવાર વિતાનાં ગયાં છે તે હજી આજ્યાં નથી. કરકસર કરીને પૈસો ખચાવ્યો હોય તો કોઈ દિવસ કામમાં આવે, એ તું મુખી શું સમજે ?

ભાળીબાઈ—આ કાંઈ કરકસર કહેવાય નહિ પણ લોભ કહેવાય. કરકસરકેનું નામ કે, જોઈતી ચીજો લેવો. વગર કામની ચિજો ખરીદ કરી નાહક નાણાં ખર્ચવાં નહિ પણ તમે

તો લોભને વશ હોવાથી “અમડી જાત પણ દમડી જાનેવાડી નહિ” એવું કરો છો. તમે તો અરેખરા લોભીઆજ છો. અરે! આ પૈસાનો પોટલો ક્યાં લઈ જવાનો છે ?

કૃપણુશા—રાંડ હુઆ. તારે સઘળું ઉડાવી દેવું છે પણ હું જ્યાં સુધી ખેડો છું ત્યાં સુધી જીવારનું બેડકું અને ખોરા તેજના ટીપા વિના ખાવા મળવાનું નથી.

(પ્રપંચી દ્વિજ પ્રવેશ કરેછે)

પ્રપંચીદ્વિજ—દયા પ્રભુની, નારાયણ હરિ, ધર્મો જે.

ભોળીબાઈ—ધરમાં જીવાર લાવવાનાતો સાંસાછે અને તને તે ક્યાંથી આપશે ? લોભીઆને ઘેર લક્ષ્મ કથા કામની નથી. કહ્યું છેકે.

છંદ્ર વિજય છંદ.

લોભ તણો નહિં થોભ જહાં સુખ મોભ અરેખર લોભથી ભાગે,
અંતરમાં અધિકો બડકો તડકો તનમાં અતિશે ઉર લાગે;
કલેશ વધે કુળમાં મુળમાં શુભ રૂપ સદા ગણીને સહુ ત્યાગે,
આખર ધાયજ ખાખર ચોરે અરેખર રે! મુઠ બીખતું માગે.

પ્રપંચીદ્વિજ—ધર્માત્મા હશે તે આપશે. બાઈ, અમારું કાંઈ જોર છે? આપે તેની જે યાચો અને ન આપે તેની પણ જે યાચો.

કૃપણુશા—અમે તો જૈનમત વાળા છીએ તેથી બ્રાહ્મણ ઉપર અમારી આસ્થા થોડી. એ રાંડનો તો દિવસ ફર્યો છે જે આડી આડી ખાધેછે.

પ્રપંચીદિજ—તારે તો આપ જાણતા હશે. અંતે શું કરીએ શેઠજી. હાલ અમારો વખત નથી. બોજ, વિક્રમ અને સિદ્ધરાજ સરખા ધર્માત્માઓ જ્યારથી સ્વર્ગ નિવાસી થયા છે ત્યારથીજ અમારા સુખનો સૂર્ય અસ્ત પામ્યો. કદાચી એવા ગુણ જાણુ પુરૂષો આ પૃથ્વિને શોભાવતા હોત તો અમારો આ કનિષ્ઠ બિક્ષાવૃત્તિ કરવાનો વખત આવત નહિં. વિદ્વાનની વિદ્વતાનું યથાર્થિયત ચિત્ર તપાસનાર આજ કપો પુરૂષ છે? નથી આજ કોઇને ખાહજો. ઉપર બાવકે નથી કોઇને સ્વધર્મ ઉપર આસ્થા. નથી કોઇને વિદ્વતાની તુલના કરવાની શક્તિ કે નથી કોઇને ધર્મોપદેશક ઉપર ખરો અંતઃકરણ થી બાવ. અમારા સરખા વિદ્વાન ખાહજો જિયારા વિદ્વાનો અભ્યાસ કરી અંતે આ કનિષ્ઠ બિક્ષાવૃત્તિને તામે યથા છે. શેઠજી, શું વાત કહું? ટુંકામાં એટલુંજ કહું છું કે આજ વિદ્વાનોને માન આપી મીઠી વાણીથી બોલાવનાર પણ કોઇ રહ્યો નહિં. આ પૃથ્વિ એવા પુરૂષ વિના વાંઝણી યજ્ઞ ગઇ. લો, શેઠજી. આશિરવાદ છે.

(ચાલવા માંડે છે.)

કૃપણુશા—અરે મહારાજ, તમે તો કોઇ સુપાત્ર જણાઓ છો. પધારો, પધારો, મહારાજ અહિં પધારો. (પોતાના દિકરાને) અહ્યા શામજી. આ પંડિતજીને ખસવા સાર એક ગાદી લાવ.

શામજી—હું તો હજી જન્મ્યો નથી.

કૃપણુશા—જન્મવાનું કોણ પુછે છે? ગાદી લાવ.

શામજી—મારી માસી માંદી હોયવો કોણ જાણે. મને ખબર નથી.

કૃપણુશા—અરે મુર્ખા! ગાદી લાવ.

શામજી—શાની યાદી નોંધએ છીએ ?

કૃપણુશા—(ખાંટો પાડીને) ગાદી લાવ. ગાદી.

શામજી—શું? બટજીને કોટ આપું ?

કૃપણુશા—અરે મુર્ખા! ગાદી નોંધએ છીએ.

શામજી—ખાદીને શું કરવી છે? અંગરખાં શીવડાવવાં છે ?

કૃપણુશા—અરે બેહેરા. (પોતે ખેંચા હતા તે ગાદી ખતાવીને) આવી ગાદી લાવ.

શામજી—ત્યારે એમ કહેાને ને ગાદી નોંધએ છીએ. એ તો હું ક્યારનો સમજ્યો હતો.

(ગાદી લાવી આપેછે)

કૃપણુશા—શું સમજ્યો હતો ?

શામજી—ગા અને દી એવા બે અક્ષર કહેતા હતા, તેમાં દી અક્ષર હું સમજ્યો હતો. માત્ર એક અક્ષર ન સમજ્યો તેમાં શું થયું?

પ્રખંચીદિજ્ઞ—(ગાદી ઉપર બેસતાં) શામજી બાઇની કણદિ શું પછે વાર ?

ભોળીબાઈ—મહારાજ, ખીજી સપળી વાતનું સુખછે પણ આ છોકરો બેહેરોછે તે મહા સંકષ્ટ છે.

પ્રપંચીદિગ્—હમણાં થયોછે કે જન્મથી ખેલેરો છે?

ભોળીબાઈ—હમણાં ચારેક માસથી થયો છે.

પ્રપંચીદિગ્—ખરી વાતછે. કંઈ શાસ્ત્રો ખોટાં નથી. જ્યો-
તિશમાં જે ગ્રહની પીડાઓ ગણાવીછે તે કંઈ ખોટી નથી.

કૃપણુશા—તમે જ્યોતિશ શાસ્ત્રમાં નિપુણ હશે. કેમકે
તમે હમણાંજ તે શાસ્ત્ર વિશે વાત કરીછે.

પ્રપંચીદિગ્—હા. અમે ખાલણ કહેવાઈએ. જ્યારે
જ્ઞાનાના પુત્રથી એ વિદ્યા અજાણી હોય ત્યારે અમે ખાલણ
શાના? વળી જ્યોતિશ શાસ્ત્રમાં અમારા વડવાઓના વાર-
થી અમે નિપુણ ગણાઈએ છીએ. હાલમાં અમારી અટક
પણ જોશી કહેવાય છે. જો અમે એ વાતથી અજાણ્યા
હોઈએતો અમને જોશી કોણ કહે ?

કૃપણુશા—(મનમાં) આપણામાં કહેવન છે કે “જોશી,
દોશી અને વટે માર્ગુ એ ત્રણ ફોકટીઆ” માટે આ જોશીને
કંઈ પુછી શું તો એક પાઠ પણ આપવી પડશે નહિ. જો
પાઠ પણ આપવી પડતી નહોતી તો શામાટે ન પુછવું? “મુક-
તકા ચઢન ધસમે બાંધીઆ” કરવા કોણ ચુકે? (ચાસત)
મહારાજ. ત્યારે આ શામજીના ગ્રહ હમણાં કેવાં છે તે કહો
જોઈએ.

પ્રપંચીદિગ્—અલઈ મેષ, નારજ વૃશ્ચક, ગોશાકુંભ, અને
કાયાધા મિથુન. શામજી બાઈની ગોશાકુંભ પછીની રાશ
એટલે મિથુન રાશ થઈ. ત્યારે ધન, મકર, કુંભ, મિન, મેષ,

(૯)

વરખ અને મિથુન. તેને આહમો અહરપતિ થયો. આહમો
અહરપતિ દુઃખદાયક છે તેને જન્મનો અહરપતિ કહે છે.

કૃપણશા—તે વિશે શ્લોક બોલો જોઈએ.

પ્રપંચીદ્વિજ—(મનમાં) વળી શ્લોક ક્યાંથી બોલીશું? શ્લોક
તો કદિ નજરે જોયો નથી, પણ આ કૃપણશાને જોતા શ્લોક
બોલી ડગવા એ માફ કામછે. (પ્રસિદ્ધ) માત્ર પુરાણનામના
ગ્રંથમાં અહરપતિને માટે ઘણી સારી સમજુતી મુકી છે. તેમાં
લખ્યું છેકે.

શ્લોક.

શુન્ય સર્વાર્થ મોક્ષાણાં, યસૈ કોવિદ મિદ્યતે
તસ્માકં તાદપં દુઃખં, મહદ્ દુઃખં બ્રહ્મપતિ

જ્યારે જન્મનો અહરપતિ હોય ત્યારે શરિરને વિશે, જિવને
વિશે, સંતાનને વિશે અગર દોરને વિશે નાના પ્રકારની બાધ
ઉત્પન્ન કરે, વળી—

શ્લોક.

અપારદુઃખંયદિસર્વદુઃખં, નચાન્યદુઃખંભવ
મેવ દુઃખં સ્થલે સ્થલે દુઃખં કરોતિપુમામ્,
દહંતિપુત્રેણસુ અક્ષિકાયાં.

ઠેકાણે ઠેકાણે અપાર દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. કુટુંબમાં અ-
થવા વાહાલાં વિશે અસહ્ય દુઃખનો ખોળે આવી પડે છે.
કાંતો પોતાના પ્યારા પૂતની આંખ કુટી જાય છે. એ શાસ્ત્રની
સાક્ષી પ્રમાણે શામળ બાઈની કણેદ્રિ શૂન્ય થઈ ગઈ છે.
વળી એવ, વરખ, મિથુન, સહિં, કુંવા અને તોળા “તુલેન
જાનિરાજોળ” તમારી શનિરાય થઈ. વળી તમારે સતરમો પ્રહ-
રપતિ થયો અને પુછડીઓ, વત્સ, ધુવઆદિ નેરે અહો પણ
તમને લાભ કરતાં છે. પણ આંછામાં પુરે પનોતિ કલઈને
પાયે બેઠી છે.

કૃપણુશા—કલઈને પાયે તો સારી કે નહિ?

પ્રપંચીદ્વિજ—ના. દેવતા-અગ્નિ જૈમ કલઈને ઓગાળી
નાંખે છે, તેમ કલઈને પાયે બેઠેલી પનોતિ માણસને દુઃખ
દઈ ગાળી નાંખે છે.

કૃપણુશા—અમે જૈન મતવાળા છીએ તથી તમને કંઈ
પુછાંએ તો રીસ ચડશે કે નહિ.

પ્રપંચીદ્વિજ—બાજખી પુછો તેમાં રીસ શાની?

કૃપણુશા—તારે તમે તેર અહ કહ્યા અને કલઈનો પાયો
કહ્યો, એ મેંતો કોઈ જગ્યાએ સાંભળ્યું નથી. આતો તમારું
અવવર પંચાંગ ઉલટું જણાય છે. હું બ્રાહ્મણોનોજ
સોમતી છું પણ તમારા કહેવા પ્રમાણે કોઈ ઠેકાણેથી
સાંભળ્યું નથી.

પ્રપંચીદ્વિજ—શાસ્ત્રની વાતમાં તમે જૈન મતવાળા શું જા
ણો? કોઈ વિદ્વાન બ્રાહ્મણને મારી પાસે બાવો અને પછી

અમે વાદવિવાદ ચલાવીએ, તેમાં કોણ જીતે છે તે તમે પછીથી જાણશો.

કૃપણુશા—કદાપી તમે વિદ્વાન હશો, તો વેદ કેટલા? તે કહેા.

પ્રપંચીદ્વિજ—વેદ આઠ.

કૃપણુશા—કયા શાસ્ત્રમાં આઠ વેદ લખ્યા છે વાર?

પ્રપંચીદ્વિજ—“તરત બુદ્ધિ” એ નામના ગ્રંથમાં લખ્યું છે;

કૃપણુશા—મેં તો ચાર વેદ સાંભળ્યા છે, સૌ લોકો ચાર વેદ કહે છે અને તમે આઠ કહેા છો એતો કંઈ નવાઈની વાત જણાય છે.

પ્રપંચીદ્વિજ—એમાં નવાઈ શાન્તી? ખરી વાત છે વેદ ચાર છે. પણ મેં આઠ કહ્યા તે પણ ખરા છે. કેમકે મનુષ્યજાતી છીએ તેમાં પણ પરણવાનું હોય છે. તમે પરણ્યા છો કે નહિ?

કૃપણુશા—પરણ્યા તો છીએ.

પ્રપંચીદ્વિજ—ત્યારે તમે અને તમારી સ્ત્રી મળીને કેટલાં યયાં?

કૃપણુશા—બે.

પ્રપંચીદ્વિજ—તમે મનુષ્ય જાતિ બે છો, ત્યારે દેવતાઓ બે નહિ હોય?

કૃપણુશા—શી રીતે?

પ્રપંચીદ્વિજ—એક વેદ અને એક વેદાણી, એ પ્રમાણે ચાર વેદ અને ચાર વેદાણી કુલ મળી આઠ યયાં કે નહિ?

કૃપણુશા—અરૂં મહારાજ, તમે તો અચિત કોઈ વિદ્વાન જણાવોજો, હવે મારા સમજવામાં આવ્યું. આપણે મ-

નુબ્બ જાતિ પરણીએ છીએ ત્યારે દેવતાઓ શા માટે ન પ
રણે? ખરી વાત. વારૂ, ત્યારે બ્રહ્મસ્પતિનું શું નિર્વાન કરવું ?
તે કહેા.

પ્રપંચીદિજ્ઞ—સંપત્તિ પ્રમાણે સોનાની મુર્તિ કરાવવી.
કાંસાનું પાત્ર, રાતાં પૂજપ, ચણાની દાળ, સાકર, પીળી અ-
નલસ વગેરે થોડા સામાન લાવવો જોઈએ. અને પછી બ્રહ્-
સ્પતિના ૧૯૦૦૦ મંત્ર જપીશું. તેની દક્ષણામાં તમારી ખુ-
શીથી જે આપશો તે લેઈશું. અમારે કાંઈ લોભ નથી. એક
વખત કામ પડે ત્યારે ખર્ચર પડે કે બાહ્યભુકેવો સંતોષો છે?

કૃષ્ણશા—ના. ના. એટલું ખર્ચરો હમણાં થઈ શકે તેમ
નથી. એતો કોઈ વખત આમળ ઉપર કરીશું. ખર્ચ મેટો ક-
રવો, એતો યોગ વિના શી રીતે બને ?

પ્રપંચીદિજ્ઞ—(મનમાં) સાળો ઠગાયો નહિ. પણ ક્રિકર
નયઃ. હમણાં જોત પ્રપંચની ગ્રાણમાં ફસાવું છું) (પ્રસિદ્ધ)
કંઈ ક્રિકર નહિ, શેઠજી. યોગ આવતાં બ્રહ્મસ્પતિના મંત્ર
જપાવજો. અરે! હાલ આદ્ય પક્ષ ચાલે છે તેથી કેટલાક ય-
જમાનો મારે ઘેર આંટા આધા કરે છે; કારણ કે પિત્રને
મોક્ષ મોકલવા એતો મારું કામ. માટે શેઠજી હવે હું રજા
લઈશ.

(ચાલવા માંડે છે)

કૃષ્ણશા—પિત્રને મોક્ષ મોકલવા તેમાં શું કરવું જોઈએ?
અમે તો કોઈ દિવસ આદ્ય સારું નથી. માટે જે થોડા ખર્ચ-
થી પિત્ર મોક્ષ જતા હોય તો હું પણ આદ્યને દિવસે તમે

જેમ કહો તેમ કરું.

પ્રપંચીદ્વિજ—(મનમાં) આ શેઠને વધારે ખર્ચ કરવાનું કહેશું તો તેને ઠીક પડવાનું નથી. માટે પ્રથમ થોડો ખર્ચ કહેવો અને પછીથી આપણું કામ કાઢી લેતાં શી વાર છે ? (પ્રસિદ્ધ) શેઠજી, આજ સરાવવામાં વધારે ખર્ચ નથી. માત્ર મને એક સિધુ આપવું પડશે.

કૃપણુશા—તારે તો ઠીક તમે કહો ત્યારે આજ સરાવોએ.

પ્રપંચીદ્વિજ—તમારા પિતા કઈ તારીખે ગુજરી ગયા છે વાર ?

કૃપણુશા—ચત્રમાસની સુદ ૮ અને ગુરુવારે.

પ્રપંચીદ્વિજ—આવલી કાલે આડમ છે માટે કાલે તમારા પિતાજીનું આજ સરાવણું. તમે સવારમાં તૈયાર રહેજો હું આવીશ.

કૃપણુશા.—તારે સવારમાં જરૂર પધારજો મારે માણસની તાણ છે, માટે બોલાવવા એકલી શકાશે નહિં. તેથી તમે તમારી મજે જમદી પધારજો. હું તૈયાર રહીશ.

પ્રપંચી દ્વિજ—બહુ સાંઝું. એક પૈસાનો પુખ્તપો મંગાવી રાખજો. હું જવ, તલ, ગુળસી અને ડાબ લેતો આવીશ. લો આશિર્વાદ છે, (જાય છે)

પ્રવેશ બીજો.

સ્થળ—પ્રપંચી દ્વીજનું ઘર.

ભટ્ટાણી, પ્રપંચીદ્વિજ અને લાડુભટ.

ભટ્ટાણી—અરે ! તમે આજ અત્યાર સુધી ક્યાં ગયા હતા ? પેલા કુર્ગાપ્રસાદને ઘેરથી આપણને નોતરું આળ્યું છે માટે હવે તૈયારી કરો. જમવાનું હોય તોપણ જલદી આવવું નહિં, એતે કેટલું આજસ ?

લાડુભટ—મારા બાપાને લાડુના સ્વાદની ખબર નથી. માત્ર ભિક્ષાવૃત્તિમાં કુશળ. જ્યારે મોતૈયા લાડુ જમવાના હોય ત્યારે બીજા કામની દરકાર શા માટે રાખવી જોઈએ ? પેહેલી પત્તાળી રૂપીઆની ગણાય.

પ્રપંચી દ્વીજ—મને જમવા જવાની ખબર નહોતી અને કદાપી ખબર હોત, તોપણ આજ એક સારો બક્ષ મળ્યો હતો તેથી ત્યાં રહેવાની જરૂર હતી.

ભટ્ટાણી—એવા કોણ હેવાકુટ્યો મળી ગયો હતો ?

પ્રપંચી દ્વિજ—પેલો કૃપણશા. જોકે આપણા દરબારની પાસે મોદીખાનાનો ઉપરી છે, તેને ઘેર હું ગયો હતો. તેને ગ્રહ પીડા દર્શાવી છે અને આવતી કાલે સરાવવાનો ઠરાવ કર્યો છે.

લાડુભટ—પણ કંઈ જમવાનો ઠરાવ કર્યો છે કે નહિં ? લાડુ જમ્યા વિનાનું સર્વ કાચું સમજવું.

પ્રપંચી દ્વીજ—આ મુર્ખાને તો માત્ર જમવાનો જ ભાવ છે.

લાડુભટ—મોતૈયા લાડુ જમવા મળેતો બીજી કશી દરકાર શા માટે કરવી જોઈએ ?

ભટાણી—જમવાની કુંઠ જરૂર નથી. સિધું લેવાનો ઠરાવ કરજો. કારણ કે સિધામાં ધી આવે તે આપણે કણકના રોટલા ઉપર ચોપડીને ખાવા થાય.

પ્રપંચી દ્વીજ—એજ પ્રમાણે ઠરાવ કર્યોછે. લો હવે જમવા તૈયાર થાઓ. વખત થયો જણાય છે. (સર્વ જાયછે.)

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળ—કૃષ્ણશાનું ઘર.

કૃષ્ણશા, ભોળીબાઈ, પ્રપંચીદ્વિજ, બાદરખાં અને શામળ.

કૃષ્ણશા—અહીં, સાંભળે છે કે. પેલા ભટજી મહારાજ હજી સુધી કેમ નહિં આવ્યા હોય વાર ? સવારમાં આવવાનું કહેતા હતા અને અત્યાર સુધી આવ્યા નહિં. આપણને ખબર નથી કે સરાવવામાં શુંશું સામાન જોઈએ. માટે હવે લો કોઈને તેડવા મોકલીએ તો સાફ.

(પ્રપંચી દ્વીજ પ્રવેશ કરે છે.)

ભોળીબાઈ—આ મહારાજ તો આવ્યા.

કૃષ્ણશા—અરે ભટજી મહારાજ. અત્યાર સુધી ક્યાં ગયા હતા ? અમેતો ક્યારના તમારી રાહ જોઈએછીએ.

પ્રપંચી દ્વિજ—ગઈ કાસે દુર્ગાચંકરબાઈને ઘેર જમવાનું

હતું. બાવીક યજ્ઞમાને વધારે બાવીથી એકાદ લાડુ વધારે જ માગ્યો. તેના ઘેનમાં નિદ્રા વધારે આવી ગઈ. તમે અત્યાર સુધીમાં ફંદા તૈયારી કરી હોય એવું જણાતું નથી. દસ વાગતે તો આઠમ ઉતરી જવાની છે માટે હવે ઉતાવળ રાખો. જો નવમીમાં આધ સરાવીશું તો પિતૃ મોક્ષે જશે નહિં. આટલી વાર તે હોવા જોઈએ?

કૃપણુશા—અમે તો અત્યાર સુધી તમારી રાહ જોતાં હતાં. કારણ કે સરાવવામાં શુંશું સામાન જોઈએ, તે અમને ખબર નથી. અમે જૈન મતવાળા આધ સરાવીએ નહિં. શું કરીએ? આતો અદુષ્ટીડાને લીધે કરવા વિના છુટકો નહિં. “કારણે કુવામાં ઉતરવું પડે” લો, હવે શુંશું જોઈએ?

પ્રથંચી દ્વીજ—પરશાળમાં ચોકો કરાવો. ત્રણ પાટલા નાંખો. એક ઊપર હું વિઝુ લાવ્યો છું તે ખેસારીશું. બીજા ઉપર વૈશ્વદેવા અને પિતૃના છટ મુદ્રાએ અને ત્રીજા ઉપર તમે નાહી પિતાંજર પેહેરી બેસો. ધરમાં ધીનો દિવો કરાવો. પૂરપ, અખિત, મુક્કાલ, ધુપ, સોપારી, પાઈ ઇત્યાદિ પાસે રાખો. અને જવ, તલ, તુળસી, અને ડાબલો હું લાવ્યો છું એટલે ચાલશે. તાકીદ રાખોનો સાહે. (સઘળું તૈયાર કરે છે.)

કૃપણુશા—લો હવે શું જોઈએ?

પ્રથંચી દ્વીજ— હવે કશું જોઈએ નહિં. આંખે પાણી અડકાડીને હાથ જોડી રાખો. (બણે છે)

श्री गणाधिपतयेनमः श्री गणाधिपतयेनमः सूमुखश्चैक-
 दंतस्य कपिलोगजकर्णकः लांबोदराश्या विकटोरिया
 जन्मना अंधकारो विशेष्या कपट तुभ्यं संपर्ददे विघ्न
 नायक संप्रदायक गायक लायक भवायक धुमकेतु ग-
 णाद्यक्ष भालचंद्रो गजाधरः द्वादशी त्रयोदश्यामियः
 पठेत् श्रणुयादपि विद्यारंभे विवाहेच प्रवेशे निर्गमे स्त-
 था सग्रामे संकटेऽथैव विघ्नस्य न जायते शुक्लांबुदश-
 लं देवं शशिवर्णं चतुर्भुजं प्रसनं वदनं ध्याये सर्व विघ्नो
 पशांतये लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः एषा
 मिदि वरस्यामो हृदयेस्तो जनार्दनः (६४थमां पाणी
 थोली राप्पो) अत्राद्य मामांगल्य फळप्रद मासेत्तममासे
 पुन्य पवित्रकारी दुःखकर मासेतिथौ साडीगपतालीश्या
 यां मंदवासरे (मम इहेन्ने) लाभार्थं क्षेमार्थं विजयार्थं मनः
 कामना सिध्यर्थं सर्व रोग दोष क्लेश भय उचाट कष्टि
 व्याधी विनाशनाथं च दश विधि फळ प्राप्त्यर्थं च पितु
 श्राध महं करीष्ये (पाणीनुं ठीपुं निचे भुझी) तरलांशुमां
 ल्पुण पुरो तेमां दूध, नव, तल, पुण्णसी वगेरे नांप्पो. पाणी-
 नां त्रक्षु ठीपां तभारे भाये भुझी. “ अपवित्र पवित्रोवा ”

(૧૮)

હાથમાં દરબની સર અને જનોઈ લઈ તરપણ કરો. (કરી-
થી બણેછે)

શ્લોક.

અગડંબગડંતર્પણંચ, તગડંતર્પણમેવચ ।

તર્પણાનાંઘ્રહોશુન્યં, પિતામોક્ષેણતત્પિતા ॥

(શ્રીપિતાજીએસ્વર્ગઃ)

પુષ્કરાણાંપંડિતાનાં, અપારેદુઃખસંહમે ।

પ્રેમપાશ્યદુઃખંદાહો, મિત્રશત્રુસદૈવજા ॥

શ્રીમિત્રતાજીએસ્વર્ગઃ

ગંગાગંગેતિયોબુયાત્, ગર્ભગુંડ્યેકૃપાકરૌ ।

અમીદ્રષ્ટેપ્રિયંભાનૂ, કરોતિકષ્ટકલ્મજા ॥

શ્રીભાનૂજીએસ્વર્ગઃ અપસવ્યં

હવેથી જલદી તરપણ કરજો.

(બણેછે)

ચાટીલાયનમઃ શેત્રુજાયનમઃ ગીરનારાયનમઃ વ-
ર્ડાંયનમઃ અરવલીયાયનમઃ સંહાદ્રીયનમઃ સાતપુડાય
નમઃ આબુયનમઃ હિમાલયાયનમઃ શિવાલિકાયનમઃ
इत्यादि कठयंवाच हवे भाजानी नम जनोंछ करो

(૧૬)

અને હવેથી જમણે અંગુઠે પાણી ઉતારાને (બણે છે)
 ભાદરાયનમઃ શેત્રુજીયેનમઃ મચ્છુએનમઃ ગંડકીએનમઃ
 ગોદાવરીનમઃ ગંગાજીનમઃ બુન્નીયેનમઃ ઓજતેનમઃ મા-
 લણાયનમઃ મોગાવાયનમઃ इत्यादि सर्वं. જનોઈ ડા-
 બે ખભે ચડાવો. હવે તરપણ પુર થયું. થોડો ધડનો ઘોટ
 લાવો. અને તેના સાત પિંડ કરો.

કૃપણશા—બહુ સાર. (થોડો ધડનો ઘોટ લાવી તેના
 સાત પિંડ કરે છે)

પ્રપંચીદ્વિજ—અનુક્રમે અકેકો પિંડ હાથમાં લો, પિતા
 મહ પ્રપિતામહ વૃદ્ધ પ્રપિતામહ હસ્તે પિંડ. પેલી દરબની
 સરે ઉપર મુકો અને બીજો પિંડ હાથમાં લો. પિતામહ પ્ર-
 પિતામહ હસ્તે પિંડ. પેલા પિંડ પાસે આ પિંડ પણ મુકો
 અને ત્રીજો પિંડ હાથમાં લો. પિતા મહ હસ્તે પિંડ.
 તેને પણ સાથે મુકો અને ચોથો પિંડ હાથમાં લો. માતા
 મહ પ્રમાતામહ વૃદ્ધ પ્રમાતામહ હસ્તે પિંડ. તેને પણ સાથે
 મુકો અને પાંચમો પિંડ હાથમાં પકડો. માતામહ પ્રમાતા
 મહ હસ્તે પિંડ. તેને પણ સાથે મુકો અને છઠો પિંડ હા-
 થમાં લો. માતામહ હસ્તે પિંડ. સાથે મુકો અને સાતમો
 પિંડ હાથમાં પકડો. વિક્રય હસ્તે પિંડ. તેને જુદો એક

(૨૦)

દરબની સર ઉપર મુકો અને તે સર્વ પિંડોને પાણીથી ન-
વરાવો, વિક્રમના પિંડને અડકશો નહિ.

કૃષ્ણજી—બહુ સાર. (પાણીથી નવરાવેછે)

પ્રપંચીદિવ્ય—તેને ચંદન ચડાવો. (બણેછે.)

શ્લોક.

ચંદનંમંદનંકુર્યાત્ વર્ધતિવેમવાલ્કયા
અઘોબલ્લંપ્રવિષ્ઠોહં આદરંપ્રતિસાદરં

ચંદનંસમર્પયામિનમઃ

પુષ્પ ચડાવો.

શ્લોક.

પૂષ્પંપન્નંપ્રહારેણં કષ્ટંકુર્વતિકલ્મશઃ
પ્રહારેપુઙ્ગયતેરાજા અહારેઅધુરસ્મતા

પૂષ્પંસમર્પયામિનમઃ

અબીલ ગુલાલ ચડાવો.

(બણેછે)

અબીલંચગુલાલંચ કુલાલગ્રહપાવનં

ઘડોસ્યમમતામિષ્ટો પ્રવિશ્યાપ્રદિહન્યતે

અબીલ ગુલાલેન સુગંધ્યં સમર્પયામિનમઃ ધૂપં દિપં
આરાતીકં સમર્પયામિનમઃ આરતી કરો. (બણેછે)

કર્પુરકાષ્ટક્રપયાકરોતિ સંસારનિઃસારવિચાર
 વંદ્યસદાસુખંથંહદયંહરોતિભવંભવાનિમમર્કિક-
 રોતિ ॥ ૧ ॥ મંગલં ક્લેશ દારિદ્ર્યં મંગલં
 પાપ પુંજમે મંગલં દ્વેષ દુઃસંગ સર્વ મંગલ હ
 રોહરિઃ આંરાતિકં સમર્પયામિ નમઃ ફલ
 દક્ષણા મુકવાસ્થાં ફલં સમર્પયામિ નમઃ॥
 (હાથ નેડી રાખો) અન્ન ગંધ પૂષ્પ દિપ નૈવેદ્ય
 આરાતિકં ભાવે કભાવે મનેચ્છાયે કમને-
 ચ્છાએ બ્રાહ્મણને વચને દિવાની સાક્ષે જે
 પિતૃ શ્રાદ્ધ કર્યું તે વિધેહ પરિપૂર્ણતામસ્તુ ॥

હવે કાગવાશ નાંખો. (વાશ નાંખેછે અને બાદરખાં પ્ર-
 વેશ કરેછે).

બાદરખાં—અખે મોદી. તુમકું રાજા બુલવાતા હે જદ
 જમદી મલો.

કૃપણશા—એટલું બધું ઉતાવળનું શું કામ હશે વાર !
 હાલમાં મેં વાશ નાંખેછે હવે જમીને આવુંધું.

બાદરખાં—જલદી બુલવા લાનેકા રાખજીને મેરેકું હુ-
કુમ કીયાહે, લોકીન મેરેસે છોડકે જાનેકા હેનેવાલા નહિ હે.
અખીકા અખી મેરી સાથ ચલો ઔર ઠાકુર સાહેબકી રજા
લેખ કે પીછા આના મેરેકું જલદી બુલવાલનેકા હુકુમ કીયા
તો મેં આપકું કહેતા હું. પીછે તુમારી મરજી. મેં તો હુકુમ
ઉઠાનેકા હું.

કૃપણશા—તારે શું કામ હશે વાં ?

બાદરખાં—મેરેકું માલુમ હે નહિ. મેંતો “ચિઠ્ઠીકા ચા-
કર” જેસા હુકુમ કરે એસા ઉઠાનેકું તૈયાર. મેરા અખતાર
કુછ પુછનેકા હે નહિ. કામ બજાનેકા હે.

કૃપણશા—બહુ સારું ચાલે. (ચાલવા માંડેછે)

પ્રપંચીદ્વિજ—મને સિધું આપવા શેઠાણીને કહેતા જાઓ
તો વધારે સારું કારણ કે આજ તમારા ઘરનું અનાજ જ-
મવા વિચારેછે.

કૃપણશા—બહુ સારું. અલી, આ બટજી મહારાજ કહે
તે પ્રમાણે તેને સિધું આપજો. જરૂર જણાય તો વાણીતર
ને બોલાવજો અને બટજી રાજી થાય તેમ કરવું, તેનું દિ-
લ લગારે દુખાવવું નહિ.

ભોળીબાઈ—બહુ સારું. તે કહેશે તે પ્રમાણે આપીશ.

(કૃપણશા જાયછે.)

પ્રપંચીદ્વિજ—મનમાં હવે પાપ ટળ્યું તેથી ધ્યાનમાં આવે
તે પ્રમાણે કરીશું, રાજી થઈએ તે પ્રમાણે આપવા કહ્યું તો
થોડાથી રાજી થઈએજ શાના ? આજ એક સારી રકમ લઈ
જવી. કારણ કે ફરીફરીને કૃપણશા લાગમાં આવવાનો

નથી. (પ્રસિદ્ધ) શેઠાણી, હવે સિધાની તૈયારી કરો કારણકે જો આઠમ ઉતરી જશે તો નવમીમાં આપેલું સિધું પિતૃને પહોંચશે નહિ. માટે જલદી કરો.

ભોળીબાઈ—સિધામાં શું શું જોઈએ, તે મારા જાણવામાં નથી. કારણ કે અમારા ઘરમાંથી કોઈ દિવસ અમે પ્રાદ્ધાણને સિધું આપ્યું નથી, માટે જે જે ચોજ જોઈએ તે મને કહો તો હું મંગાવી આપું.

પ્રપંચીદિજ—ખરી વાત છે. જ્યારે કોઈ દિવસ સિધું આપવાનો રિવાજ નહોત્ય ત્યારે તેની રીતભાતની શી ખબર પડે? ફિકર નહિ. હું કહું તે પ્રમાણે આપો. જો ગરીબ માણસ સિધું આપનાર હોય તો પચાસ કજશી ઘઉં, વીશ મણુ ધી, વીશ મણુ ઝેણ, પાંચ મણુ તેલ, એક કજશી તુવર, એક કજશી ઝીણા ચોખા, પાંચ રૂપીઆ શાકના અને પચાસ રૂપીઆ દક્ષણાના આપે છે. તમે તેવાં ગરીબ નથી. આ આંકડો મણાવ્યો તે ગરીબ માણસ આપે છે. તમારા ઉપરતો પરમેશ્વરની કૃપા છે અને વળી કપણુશા શેઠ રાજ્ય મોદીખાનાના ઉપરી છે પાસે પુજકન પૈસો છે. તેથી અલખત કંઈ વધારે સિધું મળવાની આશા છે.

ભોળીબાઈ—(મનમાં) ગરીબનું સિધું પણ સારી રકમ ઉઠાવે છે, તો તાલેવરનું સિધું કંઈ પણ મોટું હોવું જોઈએ. અમે તાલેવર છોએ ત્યારે ગરીબના જેવું સિધું પણ આપ્યા વિના કેમ ચાલે? (આસન) તમે જે ગરીબનું સિધું ગ-

હાવ્યું તે અમે આપીશું. વળી કોઈ બીજો પ્રસંગ હજી તારે તમને રાજી કરીશું. બટજી મહારાજ, તમે તો આજથી અમારા ગૌર થયા.

પ્રયંચીદિજ—કંઈ ફિકર નહિ. તમે જે આપશો તે લાઈને હું સંતોષ પામીશ. તમારા સરખાં બાગ્યશાળી યજમાનને ઘેરથી વધારે મળવાની આશા હતી પણ આ પ્રથમ કામ છે તેથી હમણાં આગ્રહ કરવાની જરૂર નથી. વળી પ્રસંગે કીક થશે.

ભોળીબાઈ—અહ્યા શામજી, આપણા ગૌર મહારાજને સિધું આપવું છે માટે વાણીતરને બોલાવી લાવ.

શામજી—મારા બાપા તો દરબારમાં ગયા છે.

ભોળીબાઈ—તારા બાપાનું કોણ કહે છે? વાણીતરને બોલાવી લાવ.

શામજી—મને શી ખબર? જે શા વાસ્તે ગયા છે. પેલા બાદરખાં તેડવા આવ્યો હતો એ હું જાણું છું.

ભોળીબાઈ—રજ્યા, પેલા વાણીતરને બોલાવ.

શામજી—મને ભુખ લાગી નથી, તારે જમવું હોય તો જમી લે. મારા બાપા આવશે તારે હું જમીશ.

ભોળીબાઈ—તને જમવાનું કોણ પુછે છે? પેલા વાણીતરને બોલાવ.

શામજી—શું કુતરાને કાઢાડી મેલું? હાડ, હાડ, નો આવ્યું છે.
(કુતરાને કાઢી મેસ છે)

ભોળીબાઈ—અરે રડ્યા, તને કુતરાં હાંકવા કોણ કહે છે ? પેના વણોતરને બોલાવ.

શામજી—શું, બાઈને હોંચોળું ? હા. હા. હા. સુઘ જી. સુઘ જી. મારો બાળુડો બાઈ ડાહ્યો, ઉમમણો મોકલ્યો ત્યાં આથમણો ધાયો. મારો બાળુડો બાઈ છે વિવેકો, મા બાપનાં કાળજી આશરે શેકો. મારો બાળુડો બાઈ છે દયાળુ દાતાર, કપટી ને કંઠુસનોં ખરેખરો સિરદાર. સુઘ જી વિરા સુઘ જી.

(હિંચોળેછે)

ભોળીબાઈ—આ રડ્યો તો કશું સાંભળતો નથી. અને આવળું બરડ્યા કરેછે. હવે વાણોતરને શી રીતે બોલાવવો ?

પ્રપંચી દ્વિજ—ફિકર ન કરો, હું વાણોતરને બોલાવી બાબુંધું. (જય છે અને વાણોતરને બોલાવી આવે છે. શેઠાણી વાણોતરને સિધાની વિગત કહેછે તે પ્રમાણે સઘળો સામાન પ્રપંચીદ્વિજને ઘેર પહોંચતો કરેછે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—એક દેવાડય.

પ્રપંચીદ્વિજ, મોદકાનંદ, અને છુડયલ બઠ.

પ્રપંચી દ્વિજ—પ્રિય સ્વસાતિ વિરો ! આજે એક મહા ભક્ષને શાધો મારી ધારેલી ધારણામાં હું કૃતેહ પામ્યો છું, પણ તે સઘળું હું આપણા સર્વ સ્વાતિ વિરોના મિળાવડાને

ભિજન કરાવવામાં ખરેખરી મેં મારા પ્રપંચથી પેલા કૃપણ-
શાને ડગ્યો છે. કારણ કે તેની પાસે પુરુષ જ પૈસો છે છતાં
કદી કોઈ ધર્મના કામમાં તે આગેવાની કરતો નથી અથ-
વા ધર્મના કામમાં એક પાઈ સરખી પણ મદદમાં
આપતો નથી. ખરેખરો કંજુસ તે કૃપણશા છે. એટલુંજ
નહીં પણ બીજી કોઈ બ્રાહ્મણને જમાડવાની હોંશ રાખે તેને
એવો બોધ કરે કે “બ્રાહ્મણને જમાડવા નહીં, કેમકે તે જે
છાણાનો આઠ ખડકે તેમાં જીવડાં બળે તે પાપ જમાડ-
નારને લાગે છે ” આ પ્રમાણે કેટલાએક વિચારો આપણી
વિશ્વ જ્ઞતાવતારો કૃપણશા છે. તેને ડગવો એ મારી ફરજ
ધારી મેં તેને ડગ્યો છે અને આપણી આખી સાતિને ત્રણ
દિવસ સુધી જમણુ ચાલે તેટલું ઉડાવી લાવ્યો છું, પણ
તેમાં તમારી સહાયની જરૂર છે. કારણ કે એવી મોટી રકમ
હું તેની વહુ પાસેથી તેની ગેરહાજરીમાં લાવ્યો છું માટે
તે બાબત તમે સહાય કરશો તોજ મારી આબાદી રહેશે.

મોદકાનંદ—તું ફિક્કર શા માટે કરે છે ? અમને લાડુ
જમાડીશ, કે પછીથી તારા કામમાં અમે સામેલજ છીએ,
લાડુ જમાડે તેને તો અમે અમારો પ્રાણ આપીએ એવા છીએ.

બુડથલભટ—તમે તેને શી રીતે છોડ્યો ?

પ્રપંચી દ્વિજ—કૃપણશાને ઘેર હું આધ સરાવવા ગયો
હતો. તે કામ પૂરું થતાં તેને બહુજ જલદીથી દરબારમાં
જવું પડ્યું, માટે તેણે બોળી પાઈને સિધુ આપવા બલા-

(૨૭)

મણ કરેલી. બોળી બાહતો બિચારી ખરેખરી ભાળી તેથી હું મારા પ્રપંચમાં ફાઓ. મેં સિધાની વિગત એવી ગણાવી કે ૨૫ કળશી ધગ, ૨૦ મણ ધી, ૨૦ મણ ગોળ, ૫ મણ તેલ, એક કળશી તુવેર, એક કળશી ગ્રીણા ચોખા, ૫ રૂપીઆ શાકના અને ૫૦ રૂપીઆ દક્ષણાના. તેથી તેણે તે પ્રમાણે સામાન મારે ઘેર પહોંચડાવ્યો છે.

મોદકાનંદ—તેના લાડુ બનાવી અમને જમાડ.

બુડથલભટ—અચાવ કરવાનો શું ઉપાય લેવા વાર ?

પ્રપંચી દ્વિજ—મારે ઘેર તમામ જણાએ શાકની નિશાની કરી આવવું અને ગામમાં વાત ચલાવવી કે “ પ્રપંચીદ્વિજ કૃપણશાને ઘેરથી સિધું લાવી જમ્યો કે તુરત મરણ પામ્યો ” હું મારા ઘરમાં સંતાઈ રહીશ એટલે તમારે રડાપીટ કરી મુકવી. છેવટ મારા કદનું પુતળ બનાવી તેને ઠાકડીમાં બાંધી લઈ જવું અને સ્મશાનમાં અગ્નિ દાહ કરવો. કૃપણશાનું અન્ન નેષ્ટ, જે જમ્યાયો માંડે મૃત્યું થયું તેથી મારા દાડાને વાશને જે અર્ચ થાય તે પણ તેની પાસેથી લેવો.

મોદકાનંદ—બહુ સાફ, એતો અમારૂં જ કામ. જમવાને લાડુ મળે તો ગમે તે કામ કરવાને કૃષી અડચણ નથી પાછડી ઉતારીને ઘોળુ બાંધીએ એટલે કુતેહ થઈ સમજાવે. તમે તમારે ઘેર જાઓ અને અમે પછીથી ત્યાં આવીએ છીએ. ત્યાં તમારા નામનો મોટી પોકો મુકી રડીશું.

પ્રપંચી દ્વિજ—બહુ સાફ.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—પ્રપંચી દિનનું ઘર.

પ્રપંચી દિન, લાડુભટ, ભટાણી અને મોદકાનંદ વગેરે.

ભટાણી—સાંભજો છો કે ? આજ તો તમે સારી કમાણી કરી આવ્યા છો, પણ તે વાત નો કૃપણશા જાણશે તો તમારી કુન્નેતી થશે અને લાવેલું સિધું પાધું આપવું પડશે.

પ્રપંચી દિન—સિધાને માટે તો એક બીજો પ્રપંચ કરવો ધાર્યો છે. તે એ કે, મારે આપણા ઘરમાં સંતાર્ધ રહેવું અને તમારે મારા મરી જવાના ખોટા ખખર ગામમાં ફેલાવવા. મારે બદલે અડદના પુતળાનું શયન બનાવી તેને શ્મશાનમાં લઈ જઈ બાળવું અને કૃપણશાનું અન્ન નેષ્ટ ને આધાથી માંડે મૃત્યુ થયું માટે મારા ઉત્તર કાર્યનો તમામ ખર્ચ કૃપણશા પાસેથી લેવો.

લાડુભટ—તમારા મરી જવાના ખોટા ખખર ફેલાવવા, એમાં તો કશી અડચણ નથી, પણ ત્રણ દિવસ સુધી લાડુ તો મગશે કે નહિ ?

પ્રપંચીદિન—કૃપણશા ખર્ચ ન આપે તો હું ને સિધું લાવ્યોહું, તેના લાડુ કરી પ્રાદાણોને જમાડાવું અને તું જમજી.

લાડુભટ—તારે તો ઠીક, આપણે તો લાડુનું કામ છે.

(પ્રાદાણનું ટોળું આમડવાને વેશે પ્રવેશ કરેછે)

બુડથલભટ—મારા પ્રપંચો ભાષરે ! ગજબ કરી ગયો
રે બાપલીયા. (પોકો મુકી રડેછે)

ભટાણી—હાય હાય ! ગજબ થઈ ગયો માડી. (છાતી
કુટેછે અને રડે છે)

લાડુભટ—મારા બાપરે ! ઓ મારા બાપલીયા. ગજબ
કરી ગયો રે ! ઓ મારા બાપલીયા, (લમણે હાય મુકી રડેછે)

મોદદાનંદ—હાય હાય ! ગજબ થઈ ગયોરે ભાઈ. તારા
વિના મને લાડુ કેમ બાવશે ?

પ્રપંચીદ્વિજ—(હળવે રહીને) હું તારી સાથે જમવા બેશીશ.
(સઘળાં બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણીઓ એકઠાં થઈ ઢોળાહળ કરી
મુકેછે તેથી આસપાસના રહેવાશી આડોશી પાડોશી એ-
કઠાં થાય છે અને પ્રપંચીદ્વિજ શું આગ્રહી હતા ? એવા
ખબર પુછેછે તેને સઘળાં બ્રાહ્મણો “ કૃપણશાનું નેજ
અજ જમ્યો તેથી મરણ પામ્યો” એવું કહે છે. તેથી સર્વ
માણસો કૃપણશાને ક્રિટકારે આપતા ચાલ્યા જાય છે. મોદદાં
અને ગાભા બાંધી એક માણસના આકારનું પુતળું બનાવી
સર્વ બ્રાહ્મણો તેને સ્મશાનમાં લઈ જઈ સળગાવે છે અને
રીવાજ પ્રમાણે નહાઈ રોતા રોતા પાછા આવી પોતપોતાને
ઘેર જાય છે.

પ્રવેશ છંદો.

સ્થળ—કૃપણશાનું ઘર.

કૃપણશા, ભાળીબાઈ, શામળ અને પછીથી બ્રાહ્મણ તથા વાણીઆનું ટોળું.

કૃપણશા—(મનમાં) પેલા બ્રાહ્મણે બિચારે મને વિધિ પૂર્વક આધ કરાવ્યું પણ તેને સિધું આપવાની નવરાશ મને ન રહી. ઘેર શેઠાણીને કહ્યુંતો છે. પણ નવટાંક ધી બિચારા બ્રાહ્મણને સિધામાં આપેતો સારું. કારણ કે એટલા ધી શિવાય બિચારો ચુરમું કરીને શી રીતે જન્મ? તે છે તો ઉદાર, પણ મારા ડરને લીધે કદાપી અરધા રૂપીઆભાર ધી આપે ને થયું હોય તે અરું. કદાપી બ્રાહ્મણને સિધું ન આપ્યું હોયતો હું ઘેર પહોંચતાંજ બિચારાને નવટાંક ધી અપાવી ખુશી કરી દઈ; કે નેથી તે પેટ ઠારીને જન્મ. એ પણ શું જાણશે, કે આપણે કૃપણશાને યજમાન કર્યો હતો.

પેહેલો દુકાનદાર—અરે કૃપણ શેઠ, અહિં પધારો તમને મારે કંઈ પુછવું છે.

કૃપણશા—આ આવ્યો. કહે બાઈ! તમારે શું પુછવું છે? જો કંઈ અર્થ થાય તેવું કહેવાનું હોય તો આ સાક્ષી મારે રહેતો. (ચાલવા માંડે છે)

બીજો દુકાનદાર—બ્રહ્મહત્યા કરીને વળી નાચોછો શાના? આમ આવો. (તેને હાથ બાંધી ઉભા રાખે છે)

કૃપાણુશા—છે શું? તેતો મને કહેા.

પેહેલો દુકાનદાર—આજે તમે કોઈને સિધું આપ્યું હતું?

કૃપાણુશા—હા. આપ્યું હશે, તો તેનું કેમ છે?

બીજો દુકાનદાર—કેમ છે શું? તમે બ્રહ્મહત્યારા તો ખરા. પ્રપંચીદ્રીજ બિચારો તમારે ઘેરથી સિધું લઇને ગયો અને રસોઈ કરી જાયો, કે તુરત બિચારા અનાથ બ્રાહ્મણનું મૃત્યું થયું. અરેરે! તમારું અજતે કેવું કહેવાય?

કૃપાણુશા—અરે! તમે શું બોલો છો? તે સાળે સારો શાથી મરણ પામે ?

પેહેલો દુકાનદાર—શાથી શું? તમારા અજથી. તમે તો ખરેખરા બ્રહ્મહત્યારા નિકળ્યા. બિચારા ગરીબ બ્રાહ્મણનું અચાનક મૃત્યુ બિપજળ્યું, એના જીવો મહા પાપિષ્ઠ બીજા કોણ હોય ?

કૃપાણુશા—તમે મારે માથે દોષ મુકો છો પણ સિધું આપ્યું છે કે નહિં, તે પણ હું બરાબર જણતો નથી. ઘેર કહાંને ગયો હતો, પછી આપ્યું ન આપ્યું તે જાણે.

બીજો દુકાનદાર—જાઓ ઘેર અને તમારી ચિત્તને પુછી જાઓ એટલે તમારું બોધાણું જણાઇ આવશે.

કૃપાણુશા—હા. ઘેર જઇ તપાસ કરું છું.

(જાય છે અને ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે)

બોબીબાઈ—અહ્યા શામજી, તારા બાપા આવ્યા કે નહિં?

કૃપાણુશા—અહીં સાંભળે છે કે, પેલા બટજી મહારાજને કેવી રીતે સિધું આપ્યું વાર?

ભોળીબાઈ—તેને રાજ કર્યો છે. ચિન્તા ન કરો. તે રાજ થયો તે પ્રમાણે આપ્યું છે.

(સઘળું કહી બતાવે છે)

કૃપણુશા—અરેરે! આતે તે મુઝો કે હું મુવો? નાંણાની મોટી રકમ ઉપાડીને ચાલ્યો ગયો અને મારે માથે દોષ મુઝ્યો. હાય હાય! હવે હું શું કરું? પ્રપંચી દ્વિજ મરી ગયો તેની મને કશી દરકાર નથી. પણ મારા સિધાના પૈસા, મને પાછા મળે તો વધારે સાઈ. અરે! મેં ઘણી કોશીશથી એકઠો કરેલો પૈસા પેલો પ્રપંચીદ્વિજ તેના પ્રપંચમાં મારી જિને છેતરી મારા પૈસા લઈ જાય? શી વાત. જો હું કૃપણુશા અરો તો તેના છોકરા ઉપર દાવો બાંધી પૈસા પાછા છોડાવું.

ભોળીબાઈ—હવે નાહક માથાફોડ શી કરવી? જો થયું તે ખરું. પ્રપંચીદ્વિજને જો સિધું આપ્યું તે કદાપી હદ કરતાં વધારે હશે તો પરાણે પુન્ય થયું ગણાશે. બ્રાહ્મણના દિકરાની આંતરડી ઠરશે તો આપણને બીજા હરકોઈ પ્રકારે લાભ થશે.

કૃપણુશા—રાંડ લુચ્ચી, તેજ મને બીખ માગતો કર્યો છે. એકતો દયાળુની દિકરી બનીને મોટી રકમ આપી દીધી અને વળી પાછો ડાહ્યાલી થવા આવી છે. ચાખ્ય તેનો સ્વાદ (લાત મારે છે.)

ભોળીબાઈ—તેમાં મને શામાટે મારોજો? તમે કહ્યું હતું કે બ્રાહ્મણ કહે તે પ્રમાણે આપજો, ત્યારે મેં તેનાં કહેવા પ્રમાણે આપ્યું. તમારું વચન મારાથી કેમ લોપાય?

કૃપણુશા—ઠીક, બહુ સાઈ. હું ચોટે જાઉં. (જાય છે)

પ્રવેશ સાતમો.

સ્થળ—પ્રપંચીદ્વિજનું ઘર.

પ્રપંચીદ્વિજ, લાડુભટ, ખોખલો પંડ્યો, ભુક્તાનંદ, મોદકાનંદ,
બુડથલભટ અને ભટાણી વગેરે.

પ્રપંચીદ્વિજ—હવે મારા ગુજરી જવાની વાતતો આપ્પા શહેરમાં પ્રસરી. ગઈ, પણ હજી મારું મન માને તેટલું નાંછું હું કૃપણશા પાસેથી લઈ શક્યો નથી. માટે જો કોઈ એવા પ્રપંચ લડાવી વધારે નાંછું છોડાવ્યું હોય તો અલખત મારી નાત વધારે વખત સુધી જશે.

લાડુભટ—હા. એ વાતતો ખરી. બ્રાહ્મણોને વધારે દિવસ મિથ્યાન ઉડાવવાનો ઉપાય સજવો જોઈએ.

ખોખલો પંડ્યો—હું જઈને થોડા શ્લોક બોલું તો તે કંઈ નાંછું આપે એવો નથી. એતો વાંકો રહે તોજ આપે એવો છે.

ભુક્તાનંદ—જમવાનું મળેતો તમે કહો તે પ્રમાણે કરીએ.

મોદકાનંદ—લાડુ જમવાના મળે તો પછી બીજાની શી જરૂર છે ?

બુડથલભટ—શાસ્ત્રના કલ્પિત શ્લોક બોલવા હજી તો તે આપણું કામ, પણ બીજામાં મારો વિચાર પહોંચવાનો નહિં.

ભટાણી—ભટજી કંઈ ઉપાય શોધે તો ધારું યામ ખરું.

પ્રપંચી—મને એક ઉપાય સુજી આવ્યો. તે એકે, આપ્પા ગામમાં સૌ મને મરી ગયો ગણેછે અને કૃપણશા તથા તેનાં

કુટુંબીઓ પણ મને મરી ગયો સમજે છે. માટે આજ સાં-
જરે અંધારું થયા પછી હું તેને ઘેર જાઉં અને ભૂત થઈને
તેને બીચરાવું. એટલે તે મને અસદ્ ભતિ ઘઈ ગણશે. વળી
સાથે રાજ તથા દિવાસળી પણ રાખીશ. તેથી વારંવાર બ-
ડકા કરવાનું અનુકુળ આવશે. અને તુરત તે બ્રાહ્મણને
શોધશે એટલે તમારે સૌએ ત્યાં આવવું અને તેને ચંડી
પાઠ મંડાવવા બલામણ કરવી. તો આપણું ધાર્યું થશે.

ખોખજો પંડયો—ખરી વાત છે. જ્યારે ચંડીપાઠ વંચાય
તે વખત લાડુભટ્ટે ધુણવા માંડવું, ખૂબ ધુણ્યા પછી અમે
પુછી શું કે તું કોણ છે. તેના ઉત્તરમાં કહેવું કે હું પ્રપંચી
દ્વિજહું. અમે કહે શું કે તું શામાટે આવ્યો છે? તેના ઉત્તર
માં તેણે કહેવું કે કૃપણશામે મને સિધું આપી મારો જીવ
લીધો છે માટે મને અસદ્ ભતિ ઘઈ તો તે મારી સાતિને
એક મહિના સુધી જમાડે તો હું મોક્ષ જઈશ અને પછીથી
હું કોઈ વખત કૃપણશાને ઘેર આવીશ નહિ.

લાડુભટ્ટ—જો એક મહિના સુધી લાડુ મળતા હોય તો હું
ખુબ ધુણીને તેમ કહીશ. આપણે તો લાડુના ભુખ્યા છીએ.

બુઝલભટ્ટ—આપણે તો ચંડીપાઠ વાંચીશું અને ખુબ
પડકાર કરીશું.

ભુકતાનંદ—હું થાળી વગાડીશ.

મોદકાનંદ—હું વાચ્યા વધાવો તપાસીશ.

પ્રપંચી—મહુ સારું આજ રોજે સાત વાગતે સૌએ તૈયાર

રહેવું અને આપણા ધારેલા કામને પાર પાડવું, હું તેને
આજ બીવરાબ્યા વિના રહેનાર નથી. સૌ બુખ્યાએ માટે
હમણાં તો સૌ સૌને ઘેર જુથીયી પધારો. (સર્વ જાયછે.)

— ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ —

પ્રવેશ ૮ મો.

. સ્થળ—કૃપણશાનું ઘર.

કૃપણશા, ભોળીબાઈ, શામજી, પ્રપંચીદિજનનો દેખાવ અને
પછીયી બીજા બ્રાહ્મણોનું ટોળું.

ભોળીબાઈ—અરેરે! પેલા પ્રપંચીદિજને બિચારાને સિધું
આપ્યું તે બધને જમ્યો કે તુરત મરણ પામ્યો. આપ્તા ગામમાં
સર્વ વાત કરે છે કે બ્રાહ્મણને માર્યો તેથી બ્રહ્મહત્યા બેડી.
એ બ્રાહ્મણ બ્રહ્મ રાક્ષસ થઈને સઘળાંને પીડશે. ખરી વાત
છે. બણે ઢેકાણે મેં સાંભળ્યું છે કે કોઈને ભુત, પ્રેત, બ્રહ્મ
રાક્ષસ, ચુડ વગેરે દુઃખ દેશે. અચારે સાંજ થઈ ગઈ છે
અંધારું થયું તોપણ શેઠ હજી ચોટેથી આવ્યા નહિ. આજ
મને આ ઘરે બંધકર દિસેછે. પ્રપંચીદિજ આચારના વારંવાર
બણકારા વાગેછે. અરે જીવ. ફિકર શા માટે કરેછે કોઈ
મરી મરું તે કદિ દુઃખ દેતું હશે? અરે! કેમ ખાતી થાય?
બણે ઢેકાણે ચંડીપાઠ વંચાતા મેં સાંભળ્યાં છે. આ વખત શેઠ
ઘેર નથી. શામજી બેહોરો છે. કદાપી જો જીવ ઝખ મારશ
તો શું કરીશ? (પ્રપંચીદિજ પ્રવેશ કરેછે.)

શામજી—મા મારા બાપાતો હજી આવ્યા નહિ.

ભોળીબાઈ—અરે! બાઈ. પણ જોને, પેલો પ્રપંચીદિજ આવણા બારણા પાસે આવીને ઉભોછે. હાય હાય! કેવો ઝેળા ફાડેછે? હુંતો તેનાથી ઝૂંકી મરુંછું. તું તારા બાપાને બોલાવી લાવીશ.

શામજી—મારે હમણાં આવું નથી. મારા બાપા આવશે તારે આઈશ.

ભોળીબાઈ—અરે પિટ્યા. તને આવવાનું કોણ જુદેછે. પેલો તારો ડોસો આવીને ઉભોછે માટે તારા બાપને બોલાવ.

શામજી—અમારે તો આવું નથી. તારે આવું હોય તોબા.

ભોળીબાઈ—(બારણા સામે હાથ કરીને) જો પેલો પ્રપંચી દિજ આવણા બારણા પાસે આવીને ઉભોછે તેથી હુંતો હઝૂંકી મરુંછું. તારા બાપાને બોલાવી લાવ.

(પ્રપંચીદિજ રાજનો ભડકો કરી આવ્યો ખસી જાયછે.)

શામજી અને ભોળીબાઈ—બોયરે! બાધારે! આ મારા બાપરે! પ્રપંચીદિજ ભુત થઈને આવ્યો.

(નાસા નાસ કરેછે અને ઘર ઘરેછે.)

પ્રપંચીદિજ—હું તમારો સગાજાનો જીવ લેનારછું.

ભોળીબાઈ—બોય બોયરે! હવે કોઈ છોડવો. (કૃપણશા પ્રવેશ કરે છે તેને શામજી તથા ભોળીબાઈ બાઝી પડે છે અને કશું બોલી શકતાં નથી.)

કૃપણશા—શું છે? શું ગામરાં બની ગયાં છો? પિરજ રાખો જવાબ આપો.

ભોળીબાઈ—(ખારણા તરફ આંગળી કરીને) ઓ-ઓ.
ઓ-પે-પે-પે-લો-લો-લો-પ્ર-પ્ર-પ્ર-પં-પં-પં-ચી-ચી-ચી-દ્વિ-
દ્વિ-દ્વિ-જ-જ-જ.

કૃપણુશા—અરે ઘેઝો. આ તને થયું છે શું? મરી ગયે-
લું કોઈ આવતું હશે? એતો અમઘો પડછાયો છે. પ્રપંચીદ્વિ-
જને તો સળગાવીને રાખ કરી મેલ્યો છે. ઉભી રહે, તે પ-
ડછાયો છે કે નહિ તેની તને ખાત્રી કરી આપું છું. ખા-
રણા તરફ જાય છે તેથી પ્રપંચીદ્વિજ રાજનો ભડકો કરી
બહારે નિકળી જાય છે તેથી કૃપણુશા બુમ પાડે છે) વોયરે
બાપ, બાવોરે બાધો. ધાળો, ધાળો, ધાળો. (બે શુધ થઈ
ભાંયપરે પડે છે અને શામળ તથા ભોળીબાઈ દોડદોડ
કરે છે એટલામાં એક બ્રહ્મણનું ટોળું પ્રવેશ કરે છે).

બોખલોપંડચો—શું છે? કૃપણુશેઠ. કેમ આમ બેશુદ્ધ
પડ્યાછો? ઉભાથાઓ. (બેઠો કરે છે.)

કૃપણુશા—પ-પ-પ-પ-પેલો-પ-પ-પ-પ-પ્રપંચી. ૬-૬-
૬-૬-દ્વિજ. મ-મ-મ-મ-મને. બ-બ-બ-બ-બીવરાવે.
છ-છ-છ-છ-છે.

મોદકાનંદ—શાંતથાઓ. શાંતથાઓ. શાંતથાઓ. તમને
બીવરાવે નહિં. એવો ઉપાય સત્વરે કરીશું. ફિકર ન કરો.
(ભોળીબાઈને) વળી તમે બંને જણે શું દોડા દોડ માંડીછે.
(બંને જણને પકડી બેસારે છે)

ભોળીબાઈ—બટ જ મહારાજ. બટ જ મહારાજ. બ-
ટ જ મહારાજ.

શામજી—વોય ખાધો. વોય ખાધો. વોય ખાધો.

કૃપણુશા—મ-મ-મ-મ-મારું. ક ક-ક-ક-કાળજી. ક-ક-ક-ક-કાપી. ગ-ગ-ગ-ગ-ગયો.

બુડથલભટ—તમે ચિન્તા ન કરો. જરા શાંત થાઓ. તમારે માટે અનુષ્ઠાન કરીશું અને તમને ફરીથી ખીવરાવે નહિ એવા મંત્રો જપીશું કે પ્રપંચીદ્વિત્ત બળાને ખ ખ થઈ જશે.

(સર્વ સાવધાન થાય છે)

કૃપણુશા—(પોતાની આસપાસ જોતો જોતો) આં બા-હો તો મારે માથે કરવામાં કંઈ બાકી રાખ્યું નથી. તે તો મારો જીવ લેશે એમાં શક નથી.

ભોળીબાઈ—(ખીતી ખીતી) તે તો કહેતો હતો કે હું તો સમ્રાજાનો જીવ લઉં, વોય વોયરે તે તો હમણાં પાછો આવશે અને મારા પ્રાણપતિનો પ્રાણ લઈ જશે.

મોદકાનંદ—બુધો ન પાડો. તમારે માટે હમણાં અનુષ્ઠાન કરીએ છીએ, પણ જે પ્રમાણે અમે કહીએ તે પ્રમાણે અર્ચ કરવો પડશે.

કૃપણુશા—ગમે તેટલો અર્ચ થાય પણ હું કરવાને તૈયાર છું. અમને રોજ રોજ ખીવરાવી મારે તેના કરતાં નાંણું લઈ જાય તો કશી અડચણ નથી. માખાપ તમે બલે પધાર્યા. હવે મારે વારંવાર અનુષ્ઠાન કરીને પછી તમારે ઘેર પધારજો. સોપારીનો કડકો તમને પણ આપીશ. (બહુ કાલાવાત્રા કરેછે અને ખીતો હોય તે પ્રમાણે વારંવાર પોતાની આસપાસ જુએ છે.)

જોખરો પંડયો—તમે ત્રણે જણ અહિંમાં અમારી સામાં બેસો અને અમે ચંડીપાઠ વાંચીએ છીએ, તેમાં ધુણીને જે પ્રપંચીદિગ્ગ માગશું તે તમારે આપવું પડશે.

કૃપણુરા તથા ભોળીબાઈ—જેમ તમે કહેો તેમ અમારે કબુલ છે પણ હવે જલદી કરો.

જોખજો પંડયો—મહુ સાંઝું. (એક સ્થાપન કરે છે, શ્રુત્તાનંદ યાજ્ઞીવલ્કાડે છે અને બીજા બ્રાહ્મણો ચંડીના કલ્પિત શ્લોક બોલે છે.)

બ્રાહ્મણો.

શ્લોક.

નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમોનમઃ

યાદેવી સર્વ ભુતેષુ પ્રપંચી મોક્ષકારીણી.

યદા નેવ્યો પ્રહસ્યામો દામ ધામ સમન્વિતા.

પ્રદર્ષો પાદ પાદેભ્યો યાદેવી સુખકારીણી.

અંતરાત્મા પ્રહારેષુ કષ્ટદ્વેષી મુહુર્મુહુઃ

સંક્રષ્ટા સર્વ ભુતાનિ યાદેવીચ નમોનમઃ

જોખરો પંડયો—અધુધુ ધુધુ. કેમ કોઈ ધુણવું નથી. આવ હવે તારે જે જોઈએ તે માગી લે. હવે જુણે શું પૂછો છે? તારે જે જોઈવું હોય તે આવીને માગી લે. તને

જે માગીશ તે આપવા સમર્થ છે. હવે સંતાપ રહ્યો સિદ્ધિ નથી.

લાડુભટ—(ધુણવા માંડે છે) હાહિ, હાહિ, હાહિ, હાહિ, હાહિ. અધુધુધુધુધુ. (હાથ પછાડે છે)

ખોખરો પંડયો—હા હવે આબો ખરો. શાખાશ. શાખાશ, શાખાશ. (સર્વ સાથે ખાસે છે)

શ્લોક.

સામાર્યાસુખકાર્યાણીચપઢાચિત્તચકોરીણી
ક્લેશકાપટચદુર્હતિ ચંદુલંકલ્મશાપહં

(ઘઉંના દાણાછાંટે છે.)

લાડુભટ—હાહિ; હાહિ, હાહિ, હાહિ. અલ્યાહું ક્યારનો આ બોધું તોપણ પેત્રો કૃપણુશા અને તેની બાઈડી તથા છોકરો મને પગે કેમ ન લાગે ? હમણાં હમણાં તેને બાળીને બસ્ત્ર કડું છું.

ખોખરો પંડયો—શાખાશ, શાખાશ, તું કોણ છે અને શા કારણથી આબો છે ? તને ઓળખ્યા વિના તે પગે શી રીતે લાગે ?

લાડુભટ—હું ઉંઠું. હું કોણ છું ? તને કહું. હીક છે, વગાડ અને પછી જોઈએ મારો તમાશા. (યાળી વગાડે છે)

કૃપણુશા.—લો હું તમને પગે લાગું. (ખીતો હોય તેમ કરે છે)

ખોખરો પંડયો—ધિરજ રાખ. (સર્વ સાથે શ્લોક ખાસે છે)

(૪૧)

શ્લોક.

અલભ્યોલાભકુર્વતિદેશકાઢવિનશ્યતિ
સર્વાંગેસૂઘકાર્યાણી યાદેવીચનમોસ્તુતેઃ
પંઢરંપાદપાદેભ્યો અંતરંઅતિસતરં
દ્વેષભ્યવદદાતિય અપારેઉપકારીણીઃ

(યાજ્ઞી બંધ કરેછે)

બુડથલભટ—બાલ. તું કોણુછે ?

લાડુભટ—હું પ્રપંચી દ્વિજ કૃપણશાનો જીવ સેનાર.
અને તેની બાઈડીના કાળ રૂપ છોકરાનો શત્રુ.

ખોખજો પંડયો—(કૃપણશાને) હવે તમે સર્વ કુટુંબ પ્રપંચી
દ્વિજને સાષ્ટાંગ ડંડવત પ્રણામ કરો. (સર્વ તે પ્રમાણે કરેછે)

લાડુભટ—હું-હું-હું-હું-હું તેને છોડનાર નથી. તેના કુટું-
બનો જીવ લઈશ.

ખોખજો પંડયો—એમ થાય નહિં. તમે કહો તેમ કરી-
એ પણ તેનો જીવ સેવાય નહિં. અમે જ્યારે અહિં આવ્યા
છીએ ત્યારે અમારી લાજ રાખો.

લાડુભટ—હું તમારા વચનની ખાતર તેને છોડીશ. પણ
હું કહું તે તેને કબુલ છે?

કૃપણશા—હા. મહારાજ. તમે જે પ્રમાણે કહો તે પ્રમાણે
મારે કરવું પણ મને જીવતો રાખો તો હું તમારો ઉપકાર માન્ય.

લાડુભટ — હું તને જીવતો રહેવા દેનાર નહોતો પણ આ ખોખલો પંડયો અમારા સગા છે તેના વચનની આતર તને છોડીને ચાલ્યો જાય. પણ તેના બદલામાં તને ચોટલુંજ કહું છું કે તે તથા તારી બાઈડીએ અને છોકરાએ જે લુગડાં પેહેર્યાં છે તે લુગડાં માત્ર પેહેરી આ ધરમાંથી નિકળવું બીજી કશી ચિજ સેવી નહિં. અને આખું ધર તારી મિલકત સહિત મારાં છોકરાંને સોંપી દેવાં.

કૃપણુશા — ના. એમતો ન થાય. મારી સઘળી મિલકત તો ન સોંપાય. તમે કહો તો હજાર રૂપી આ તમારા છોકરાને આપું.

લાડુભટ — હાકિ. હાકિ. હાહ. હાકિ. જો ધર છોડે નહિં તો હું તમારો કોઈનો જીવ છોડું નહિં.

ભોળીબાઈ — પ્રાણનાથ. બળ્યું ધર જીવ કરતાં ધર વહાલું કરવાની જરૂર નથી. જીએને તે કેવા દાંત પીસે છે. એ આપણને સુખે રહેવા દેશે ?

ખોખલો પંડયો — ધર સોંપ્યા વિના સુખ પામનાર નથી. માટે ધર તેને સોંપી દો.

કૃપણુશા — બહુ સારું ધર તમારા છોકરાને સોંપીશ અને હું અસારેજ અહિંથી નિકળીશ.

લાડુભટ — તો મારે બીજી કશી દરકાર નથી. લાવો પાણી.
(પાણી આપે છે તે પીએ છે)

ખોખલો પંડયો — કેમ છે બાઈ.

લાડુભટ — ડીક છે.

કૃપણશા—આ ધરે મારી મિલકત સહિત હું લાડુ બ-
ટને સોંપુંહું. હું હવે મારા ધ્યાનમાં આવશે ત્યાં જઈશ.

ખોખલો પંડયો—ખડુ સાંઝે બાઈ મુખને વારતે ધરની
દરકાર પણ ન કરવી. છો હવે સૌ રજા લેઈશું (સર્વ પોત પો-
તાને ઘેર જાયછે કૃપણશા પણ ત્યાંથી નિકળે છે તેથી લાડુ
બટ તે ઘેરે તાજું દહાડું કુંઓ પોતાને ઘેરે લઈ જાયછે. રસ્તામાં
સર્વે બ્રાહ્મણો વાતો કરતા ચાલ્યા જાયછે. અને એક
વિનતિ પત્ર ચૈાટામાં ચોડવા નક્કી કરેછે.)

લાવણી.

આ અરજ હરમાં ધાર, તજીને ખાર, લોભીતું પ્રીતે;
લોભે વધશે નહિં લાજ, કહું શુભ રીતે. ૧
મયાંદા ધટશે માન વિશેષે એથી,
વળિ આસે નહિં બહવારે જગતમાં તેથી;
નકિ પરમ પ્રીયે દીલ જન યારની સાથે,
લોભેથી નાતો સદા તૂટે હાથે;
છે નિશ્ચય દુઃખ દેનાર, ચતુર છે યાર, તાકીદે જીતે.
લોભે વધશે નહિં લાજ કહું શુભ રીતે. ૨
નવ રહેશે રૂડી રીત ઈશતો કોપે,
તુ સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતળ જીવે ચોપે,
સદવિદ્યા નવ પોસાય લોભ દિલ બાસે,
નહિં લોભ તણો જ્યાં થોભ પુણ્ય દુર નાસે;

લક્ષ્મી સધજાનું શૂળ, પાપનું મૂળ, તેજો એ પ્રીતે,
લોભે વધશે નહિં લાજ કહું શુભ રીતે.

૩

આવક ને આવે અરે કદાપી ત્રાણ,
તો પાપ કર્યામાં આપ ભૂલે કેમ પાણ;
અં વિગરે એમાં દોષ તમે સૌ જાણો,
આ અલ્પ વિનતી આજ ઉરમાં આણો;
કાનજ કેહે આ વાર, ધરીને પ્યાર, છોડજો નિતે,
લોભે વધશે નહિં લાજ કહું શુભ રીતે.

૪

આ પુસ્તકના અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોના સુખારક નામની યાદી.

- ૧૦ હુવાણા સાતિશુભિં મંડળી બાવનગર.
- ૧૦ પાનામંદ ગુહા રાજકોટ.
- ૧૦ મેહિતા ભવાનજી હરિદાસ કોટડી.
- ૧૦ નાગરદાસ પરશોત્તમ સોહાર.
- ૧૦ નારણજી જેની કંપની બાવનગર.
- ૬ જીવણલાલ નથુભાઈ સોનગઢ.
- ૫ રામજી વીશ્વરામ પોલિરા.
- ૫ મી. રૂપશંકર મોરારજી ભુજ.
- ૫ ડકર જગજીવન રતનજી બાવનગર.
- ૪ પ્રતાપરાય સંતોકરામ "
- ૪ મી બાળજ્ઞાન વર્ધક સભા અમદાવાદ.
- ૪ જેઠાલાલ હિંમેદરામ વાગડ.
- ૪ ખામર મી અમરા હિતડ ગઢડા.
- ૩ રાવજી જટાશંકર કુબેરજી પોલિરા.
- ૩ દિગીભાલ હરિવલ્લ પાટણ.
- ૩ ગજધર માવજી વિ. જયરામ ગઢસીસા.
- ૨ ડકર ઝોલિવજી લાલજી બાવનગર.

- ૨ શાકરલાલ બાપુલાલ. બાવનગર.
- ૨ મી વડનગરાભ્યન્તર નાગર અમદાવાદ.
- ૨ શુભિચક સભા ભોંગસોડ.
- ૨ પટેલ કાળીદાસ વશરામ "
- ૨ પટેલ કરશન ડાહ્યાભાઈ "
- ૨ પટેલ હરિદાસ માવજી. "
- ૨ પટેલ જેઠા બગવાન "
- ૨ પટેલ કડવા અરેબણી ટેકોડે.
- ૨ દામોદર ડાહ્યા લીમડી.
- ૨ ગાંધી જગનલાલ સુંદરજી બાવન.
- ૨ પંડ્યા રણુજીલાલ ગુલાબરામ બાવન.
- ૨ સેવદ આદમ બ. પાટણ.
- ૨ કન્યાલાલ વિં. અવનિધર "
- ૨ ડાહ્યાલાલ વાડીલાલ "
- ૨ ગોપાળરાવ રામભાઈ છોટાઉદેપુર.
- ૨ ખામર ગીગાભાઈ બાયાભાઈ ગઢડા.
- ૨ ગુલાબરામ ત્રિંમકલાલ નોંગાળા.

૨ બળવંતરાય આનંદરાય ગઢડા.
 ૨ બિજભુખણાસ નાગરદાસ ભાવનગર.
 ૨ શા. કુનુરે ભવાન ચીડાણા પ્રાંગધરા.
 ૨ વૈદ્ય દેભરાજ હરીભાઈ "
 ૨ મુગચંદ વાંકમ મહુવા.
 ૨ શેઠ હિરાચંદ પોલા લીમડા.
 ૨ કલાલ રામદીન સીતળપ્રસાદ "
 ૨ કુંવરશ્રી રત્નસિંહજી ભગવતસિંહજી "
 ૧ બુલાખીદાસ હરજીવન ભાવનગર.
 ૧ મોતીલાલ પ્રાણલાલ ભચેચ "
 ૧ ખવાસ સીદી જીવા "
 ૧ ખવાસ જીવા માવા "
 ૧ ખવાસ રામજી નેઠા "
 ૧ દેશાઈ શાકરલાલ ગીરજયંકર "
 ૧ શંકરલાલ અમતલાલ "
 ૧ ગાંધી કુબેરદાસ પરશોતમ "
 ૧ વકીલ ભગવાનલાલ કસળચંદ "
 ૧ સુજામહસેન જમાલભાઈ "
 ૧ સોની ગોરધન ખીમા "
 ૧ દોશી પુરશોતમ શામજી "

૧ મોતીભાઈ શંભુપ્રસાદ "
 ૧ માનચંકર લક્ષ્મિચંકર "
 ૧ લક્ષ્મિપ્રસાદ હરોપ્રસાદ "
 ૧ પ્રતાપરાય વન્દેચંકર "
 ૧ કાછીયા ગીરધર કુબેર "
 ૧ ગાંધી ગોકળદાસ રામજી "
 ૧ મેહતા નરોત્તમ કાનજી "
 ૧ મેહતા બળવંતરાય દાજીભાઈ "
 ૧ ઠક્કર ભગવાનજી રધુભાઈ "
 ૧ ઠક્કર વનરાવન રધુભાઈ "
 ૧ ભાપાણી વનમાળી કેશવજી "
 ૧ શેઠ ગંભીર ગુલાબચંદ "
 ૧ શા હરજીવન પરશોતમ "
 ૧ વજીરભાઈ હિંમતભાઈ સોનગઢ.
 ૧ દુર્ગાચંકર મયાચંકર "
 ૧ ઉદેચંકર મણીરાય "
 ૧ ભુપતરાય હીમતરામ "
 ૧ અચરતલાલ મણીરામ અમદાવાદ.
 ૧ શ્રી કુર્વસન છેદક મંડળી "
 ૧ જોશી લાલજી વાલજી કોદારા.

લીલાપુર.

૧ રાવળ ખુશાલ બાઈશંકર	૧
૧ ભરવાડ નારાયણ હામા	૧
૧ જની વૃંદાવન જીહા	૧
૧ રાવળ સદાશિવ હરગોવિંદ	૧
૧ શાહ માવળ વલુ	૧
૧ રાવળ કૃષ્ણાશંકર નરસિરામ	૧
૧ દવે સુળશંકર અંબારામ	૧
૧ સામી કલ્યાણપરી ગંગાપરી	૧
૧ ઠા. લાલજી માલજી	૧
૧ ગોકનામદાર કુમારચી દાદુભા	૧
૧ રા. વિશ્વનાથ જીહાલાલ	૧
૧ દોસમામદ અત્રીઆણા	૧
૧ રા. માણિકચંદ નાગજી	૧
૧ રા. કેશવરામ બાઈશંકર	૧
૧ રા. હરિરામ દામજી	૧
૧ મોરારજી બાણજી	૧
૧ શા. જીવરાજ દેવજી	૧
૧ રા. ગોવિંદ પુંભ	૧
૧ બાસ મયારામ વૃંદનાથ	૧
૧ રા. ત્રીકમરાય હરેશંકર	૧

વળા.

નડિયાદ.

૧ મેહતા બાપાલાલ બાઈલાલ	૧
૧ ભોળાનાથ રામનારાયણ	૧
૧ નવનિધરાય નારાયણ	૧
૧ છોટાલાલ દારકાંદાસ	૧
૧ વ્રજભુખણ ચુનીલાલ	૧
૧ સત્યવાદી ડાહ્યાબાઈ જીગનલાલ	૧
૧ નાનાલાલ નરસિરાય	૧
૧ અંબાલાલ હરેશંકર	૧
૧ જાદવજી સુળજી	૧
૧ શા. કુલચંદ મોતીચંદ	૧
૧ ચત્રબજ્જ લખમીચંદ	૧
૧ વકીલ સરોદિ સુમાર	૧
૧ તણસી હરખચંદ	૧
૧ પરમાણંદ વશરામ	૧
૧ મોનજી ભવાન	૧
૧ મણીશંકર મોનજી	૧
૧ રણુજી રામશંકર	૧
૧ વિજલાલ વનમાળીદાસ	૧
૧ ભુખણદાસ રામદાસ	૧
૧ ત્રવાડી વિશ્વનાથ દેવશંકર	૧

જેતપુર.

વસો.
સુંબઈ.
નવસારી.
બાવનગર.

૧ મ્યુનિસિપાલ લાઇબ્રેરી	”	૧ દ્વિવેદી રણછોડલાલ સેવકરામ	”
૧ હિરાલાલ કચ્છાશંકર	વરધરી.	૧ પંથ્યા કૃપાશંકર ગણપતરામ	”
૧ ગાંધી નરોત્તમ હંસરાજ	ભાવનગર.	૧ હિરાજાલ વૃન્દલાલ	”
૧ છગન કરપુર	”	૧ હરગોવિંદ ધીરજીરામ	”
૧ દામ્બેદર દોયાળ.	”	૧ ભટ ગણપતરામ ગીરધરલાલ	”
૧ છોટાલાલ લખમભાણ	”	૧ છગનલાલ ગખલભાઈ	”
૧ સુખડીઆ ભગવાન પુંબ	”	૧ લક્ષ્મજીરામ વિશ્વજીરામ	”
૧ ડકર વીરજી વાઘજી	કોઠારી.	૧ છગનલાલ અવેરભાઈ	”
૧ શા. હરગોવનદાસ કેશવજી	સુખઈ.	૧ મહેતા પુરસ્કોતમ હરિભાઈ	”
૧ શા. સુદરજી વાગજી	ભુજ.	૧ દલસુખ હરગોવિંદ	”
૧ પરી. મનસુખરામ સહુભાઈ વીશનગર.		૧ મહેતા વૃન્દલાલ મોતીલાલ	”
૧ કોઠારી અવેર ચત્રબજ	ભાવનગર.	૧ શા માહાસુખ સંકુરેભાઈ	”
૧ પારેખ. જીરામ ત્રિકમજી	”	૧ ભટ મોજીલાલ રણછોડ	”
૧ ખશ્તી. નંદલાલ કેશવજી	”	૧ ગોરજી પાસવિરજી ભગતીસુદરજી તેરા.	”
૧ પરમાનંદ બાલમુકુંદ	”	૧ ગોરજી ચરં હીરાચંદ તારાચંદજી	”
૧ પટેલ. છોટા દેશાઈ	”	૧ ઠા. ખેતસી ધારસી	”
૧ ગુંસાઈ હરદેવગર હીરાગર	”	૧ ત્રવાડી હરજીવનદાસ કરશનજી ભોંગરાડ.	”
૧ દેશાઈ સુખજી માવજી	પાત્રીતાણો.	૧ ત્રવાડી રાખરામ ગોપાળજી	”
૧ ડકર જીવરાજ હરજીવન	સુખઈ.	૧ રણજીડજી ગોવિંદજી	”
૧ હિરાલાલ વિદ્યારામ	શિખ્રાવાડ.	૧ પટેલ અવેર નમુ	વસાવડ. ભોંગરાડ.

૧ કહણીશંકર વિદ્યારામ
 ૧ ખરીઁ અંબાલાલ નેડાલાલ
 ૧ પાઁ પરશોતમ ચંક્રેબાઈ
 ૧ પાઁ લણુબાઈ દાદાબાઈ
 ૧ રામબાઈ મથુરબાઈ
 ૧ હરિવલ્લભ શિવરામ
 ૧ રાઁ ગવરીચંકર નેચંકર
 ૧ ઠક્કરે હરખજી કરેશન
 ૧ દેશાઈ માણિકલાલ કીશોરદાસ
 ૧ શેઠ નેકીસનદાસ કુશિરદાસ
 ૧ ખોડીદાસ દેવચંદ
 ૧ ખત્રી બીમજી ગોરધન
 ૧ ઠાઁ વલ્લભદાસ મુળચંદ
 ૧ જીવણુરામ ધીરજીરામ
 ૧ હજારામ મોપાળદાસ
 ૧ રાવળ છોટાલાલ રણુજીડ
 ૧ શુક્લ ગીરજશંકર પ્રભાસંકર
 ૧ ભટ ગૌરીચંકર વલ્લભરામ
 ૧ ત્રવાડી વીરજી લાલજી
 ૧ દેવે રેવાચંકર કાચીરામ

૧ શા મગન ઝવેર
 ૧ શા ચાંપચી ગુલાબચંદ
 ૧ શા મગન મોતી.
 ૧ શા. મોહન જિતમ
 ૧ મેહતાજી નામજી મોનજી હડમતીઆ.
 ૧ મેહતાજી ગૌરીશંકર દેવચંકર મોયાળા.
 ૧ ઠા. મેધજી કલ્યાણજી
 ૧ મેતા રામજી રતનસી વકીલ માંડવી.
 ૧ પરસોતમ ચોધવજી બુલ.
 ૧ રા. મુળજીબાહ ચાંપસી
 ૧ જમજીવન જીવણુબાઈ
 ૧ આલા કિશવલાલ મોરલીધર
 ૧ મેતા વલ્લભજી વેલજી
 ૧ ઠા. શામજી ખીમજી કોટડી.
 ૧ ઠા. હરી રામજી
 ૧ રાજગર લાલજી મનજી
 ૧ સારસ્વત દેવજી બાણજી
 ૧ વળીયા મનકજી રામજી
 ૧ ત્રવાડી ગોપાળ જીવા
 ૧ સોની કાળા કરેશન

૧ નયુ ધરમશી
 ૧ આનંદરાવ હિમતરાવ
 ૧ મોહનજી રતનજી
 ૧ છગનલાલ મહાદેવ
 ૧ મોહનલાલ ઠાકરશી
 ૧ ઉમેદચંદ રૂપચંદ
 ૧ વેલસી ચતુર
 ૧ ડાયા કાનજી
 ૧ મોહન કેશવજી
 ૧ પ્રમચંદ ગોપાળ
 ૧ વોરા જગજીવન જીવા
 ૧ રાતળ ડાહ્યા ગોવંતજી
 ૧ પટેલ કેશવજી ભેરાજ
 ૧ સહેતા ગીરધર કેશવલાલ
 ૧ રેવાશંકર ગવરીશંકર
 ૧ રામપ્રસાદ કૃપાશંકર
 ૧ દેવશંકર આણંદજી
 ૧ દયાળજી ડાહ્યાભાઈ
 ૧ છગન ગીંગા
 ૧ દેવજી શામજી

" ઉમરેડા.
 સરલા.
 " પ્રાંગધરા.
 સરલા.
 " "
 " "
 " કાંતોડી.
 સરલા.
 " ગઢડા.
 " "
 " "
 " "
 " "
 " "
 "

૧ છગનલાલ મરધરલાલ
 ૧ ઠક્કર કાળીદાસ શવજી
 ૧ ઠક્કર ગીંગા રામજી
 ૧ વલ્લભ જીવરાજ
 ૧ પારેખ છોટલાલ મુળજી
 ૧ વીરજી વિ. રોપણ
 ૧ લાલજી કરશનજી
 ૧ પ્રાણીજીવન રણછોડ
 ૧ માણિકલાલ બાઈશંકર
 ૧ પંડીત વનમાળી જીભાઈ
 ૧ પંડીત ભયર દુલભરામ
 ૧ પંડીત બદવજી શામજી
 ૧ ઠક્કર હરજીવન મહાવજી
 ૧ બાબા મોહનદાસ લખારામ
 ૧ શા. છગનલાલ મુંદરજી
 ૧ તુળજરામ રણછોડ
 ૧ જુહારામ મંગળજી
 ૧ ગીરધર પીતાંબર
 ૧ કાછીઆ પરચુ રંગનાથ
 ૧ પટેલ બકોર જીવા

(૨૨)
 બાવનગર.
 રેવોળા.

માતાનો મઠ.
 નળીઆ.
 બાવનમર.
 " "
 "

૧ બણશાત્રી. જીવન દેવજી
 ૧ ભટ્ટ. હરજીવન વેણીરામ
 ૧ ઠા. શીવજી વિ. સુજી
 ૧ પટેલ. હીરજી રેતનસી
 ૧ સોની. ભવાન અરેજી
 ૧ કોઠારી. માધવજી ચંદા
 ૧ કોઠારી. વલભજી બેચર
 ૧ પા. વનમાળી અંદરજી
 ૧ મહેતા. મનમોહન કમળશી
 ૧ ખોબ. રેમનઅલી વાલજી
 ૧ ખોબ. જનમમદ જીવરાજ
 ૧ ખોબ. સાલિમામદ પદમશી
 ૧ પાનાચંદ હીરાચંદ મહેતાજી
 ૧ સુંદરજી ચત્રબજ
 ૧ હરિશંકર રામશંકર
 ૧ ખોબ. કાનજી દામજી
 ૧ ગીરધર નયુ
 ૧ મોદી. ચત્રબજ ઘેલાભાઈ
 ૧ છોટાલાલ દુલભ
 ૧ ગોરધન લાલજી

" નળીઆ
 બીટા.
 " મોયાળા.
 " બીટા.
 મહુવા.
 " "
 " વાધનગર.
 " ઢળીઆ.
 મહુવા.
 " "
 " "
 " દેણું.
 "

૧ સોની લાલજી બાણજી
 ૧ ગવરેશંકર લલિતરામ
 ૧ ઇચર જ્યેશંકર
 ૧ ખોબ. નાનજી મામદ
 ૧ સુતાર પ્રેમજી કચાણજી
 ૧ જવાડી. માહાશંકર જ્યુડા
 ૧ તારાચંદ દયાળ
 ૧ વલભનાસ કરેશનદાસ
 ૧ રેવીશંકર અંબાશંકર
 ૧ મેતા. છગનલાલ ઠાકરશી
 ૧ મુનસી. નજમુદીન માહમદ હસમાહલ.
 ૧ મેતા ગંગાશંકર બવાનીશંકર
 ૧ પારેખ બગવાનદાસ દુલબદાસ મહુવા.
 ૧ નાનજી પ્રાલાભાઈ
 ૧ મહેતા. કૃપાશંકર સુખરામ લોમડા.
 ૧ કુંવરશી ગોવિંદસિંહ પ્રતાપસિંહજી
 ૧ કુંવરશી ભવાનસિંહજી પ્રતાપસિંહજી
 ૧ કામદાર. રામદેવજી હરજીવન

બાવનમર.
 ધંધુકા.
 મહુવા.

